

KULTTUURIT KOHTAAVAT NAMIBIALAISISSA HENKILÖNNIMISSÄ

Minna Saarelma-Maunumaa *Edhina ekogidho – Names as links: The encounter between African and European anthroponymic systems among the Ambo people in Namibia*. Julkaisematon väitöskirja. ISBN 952-10-0967-5 (PDF). 347 sivua. <http://ethesis.helsinki.fi> 2003.

Minna Saarelma-Maunumaan väitöskirjan alaotsikko tiivistää tutkimuksen päätavoitteen: tutkimuksessa analysoidaan ambojen henkilönnimisysteemin muutoksia, joihin vaikuttivat suomalaisten lähetystyöntekijöiden mukanaan tuoma

kristinusko ja länsimainen kulttuuri. Muutosprosessi alkoi 1870-luvulla, kun pieni Suomen luterilaisen kirkon lähetystyöntekijöiden joukko saapui Ambomaalle Namibiaan. Suomalaiset lähetystyöntekijät olivat joidenkin vuosikymmenien ajan ainoi-

ta eurooppalaisia, jotka asuivat ja työskentelivät ambojen parissa. Tästä syystä muutos oli perinpohjainen ja suurelta osin suomalaisten aiheuttama.

Käsillä oleva tutkimus on vaikuttava. Se dokumentoi erinomaisesti kristinuskon ja länsimaisen kulttuurin vaikutuksen ambojen henkilönimisysteemin kehitykseen. Vastaavaa, yhtä laajaa selvitystä ambojen henkilönimijärjestelmästä ei ole olemassa, mikä tekee tästä tutkimuksesta erittäin ansiokkaan.

Kuten monet muut onomastiset tutkimukset, tämäkin on luonteeltaan monitieinen. Kirjoittajan mukaan tutkimuksen lähestymistapa on ennen muuta sosiolingvistinen (s. 10), tarkemmin sanottuna sosioonomastinen. Koska tutkimuksessa käsitellään ambojen henkilönimisysteemin morfologiaa ja semantiikkaa, Saarelma-Maunumaa kutsuu näkökulmaansa myös lingvistiseksi (s. 11). Tutkimuksen laajemman näkökulman kirjoittaja nimeää »historialliseksi», sillä työ käsittelee myös kulttuurihistoriaa ja kirkkohistoriaa (s. 11), eli kyse on historiallisesta nimistöntutkimuksesta. Toisaalta työn sanotaan edustavan myös antropologista kielitiedettä (s. 11). On selvää, että väitöstutkimus kattaa kaikki mainitut näkökulmat jossain määrin.

Herää kysymys, eikö nimistöntutkimuksen monitieteisyyttä voisi pitää heikkoutena, jonka seurauksena tutkimuksen painopiste katoaa ja nimiaineistoa on pakko analysoida useita eri lähestymistapoja käyttäen. Toisaalta nimistöntutkimuksen luontainen monitahoisuus suo mahdollisuuden tarkastella aineistoa useasta näkökulmasta, kuten Saarelma-Maunumaan tutkimuksessa on tehty.

AINEISTO JA LÄHTÖKOHDAT

Väitöstutkimus pohjautuu kirjoittajan kahteen aiempaan tutkimukseen, pro gradu -tut-

kielmaan (1995) ja lisensiaatintyöhön (1997), mutta se on aiempia tutkimuksia paljon yksityiskohtaisempi analyysi ambojen henkilönimistä ja keskittyy selittämään erityisesti henkilönimisysteemin muutoksia. Tutkimusaineistona on nimikorpus, joka koostuu Namibian luterilaisen kirkon 10 920 jäsenen kasteesta saamista nimistä. Korpus on koottu kolmen seurakunnan, Elimin, Okahaon ja Oshigambon, kirkonkirjoista vuosilta 1913–1993, ja se edustaa ambojen kolmea alaryhmää. Tutkittavaan aineistoon valitut kastenimet on kerätty kirkonkirjoista joka viidenneltä vuodelta (s. 191).

Keruutapa on jokseenkin sattumanvarainen, eikä sitä selitetä tai perustella lainkaan. Viiden vuoden jaksot ovat kronologisesti melko merkityksellisiä, ja kun kyseessä on diakroninen tutkimus, tämä valinta ei ehkä ole ollut paras mahdollinen. Jokin tärkeä kehityslinja on saattanut syntyä juuri sillä ajanjaksolla, jolta aineistoon ei ole poimittu nimiä. Tästä huolimatta tutkimusaineisto antaa mahdollisuuden pitkäikäistutkimuksen tekemiseen, mikä on afrikkalaisessa kontekstissa usein ongelmallista tai jopa mahdotonta aineistojen puuttumisen vuoksi. Aineisto on siis joka tapauksessa vaikuttava. Kirjoittaja on päässyt käyttämään runsasta nimiaineistoaan melko helposti, sillä se on kuvattu mikrofilmille ja saatavilla Suomessa. Nimiaineiston lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty muuta arkistomateriaalia ja 20 nykynamibialaisen haastattelua. On harmi, etteivät haastattelut ole yksityiskohtaisempia, sillä ne valottaisivat paremmin namibialaisten omia näkemyksiä sekä nykyisistä että menneistä nimenantokäytännöistä ja toimisivat vastapainona lähetystyöntekijöiden eurooppalaiskeskeiselle näkökulmalle. Haastattelujen kannalta Namibian ja Suomen etäisyys on ollut ilmiselvä este.

Kirjoittaja sijoittaa nimistöntutkimuk-

sen avoimesti kulttuuriseen viitekehykseen (luku 2) nimeämällä tutkimuksen ja aineistosta tehdyn tulkinnan sosio-onomastiseksi, jolloin tutkimuksessa käsitelty nimiaineisto nähdään siis osana sosio-kulttuurista kontekstia. Näkökulman valinta ansaitsee kiitoksen, käsittelee tutkimuksen ensi sijassa kahden kulttuurin välisen vuorovaikutuksen tuloksia. Kulttuurien yhtentörmäys on kiehtova ilmiö, varsinkin kun kaksi keskenään erilaista kulttuuria, eurooppalainen ja erityisesti suomalainen kulttuuri sekä ambokulttuuri, kohtaavat. Toisiinsa nähden hyvin erilaisten kulttuurien törmäämisen lopputulos ei ole koskaan täysin ennustettavissa, ja törmäys voi saada monenlaisia muotoja. Tätä taustaa vasten Saarelma-Maunumaan työn voidaan todeta olevan onomastisen tutkimuksen parhaimmistoa, mitä tulee kulttuurien välistä törmäystä kuvaavan nimiaineiston dokumentointiin ja tulkintaan. Tutkimus tuo merkittävän lisän henkilönnimiä koskevaan tieteelliseen tietämukseemme, ja oletan, että siihen tullaan jatkossa viittaamaan usein – ei vain silloin, kun kysymys on ambonimistä, vaan kun tutkittavana ovat henkilönnimet ylipäättään ja kun tutkitaan tilanteita, joissa kulttuurit kohtaavat.

Kirjoittajan kyky käyttää havaintoja tukevia lähteitä ja sitoa lähteet työhön on erityisen vaikuttava. Hän tuo selvästi esiin, että hänen näkökulmansa tutkimusaineistoon ja tutkimukseen on eurooppalainen, tarkemmin ottaen suomalainen, ja tästä syystä hän kuvaa luvussa 2 kristinuskoa edeltävän ajan eurooppalaisia nimeämiskäytäntöjä ja kristinuskon vaikutusta eurooppalaiseen henkilönnimisysteemiin. Samassa luvussa hän esittelee onnistuneesti nykyistä afrikkalaista henkilönnimikäytäntöä. Eteläisen Afrikan nimeämiskäytäntöjä on aiemmassa kirjallisuudessa tutkittu eniten, ja näihin tutkimuksiin viittaavat lähteet, samoin kuin namibialaiset lähteet, Saarel-

ma-Maunumaa on tutkinut kattavasti. Mainitut lähteet muodostavatkin merkittävän taustan koko tutkimukselle. Tältä pohjalta kirjoittaja pystyy sijoittamaan ambojen henkilönnimisysteemissä tapahtuneet muutokset laajempaan kontekstiin, jota vasten muutoksia on tulkittava. Työstä on siis suuri apu afrikkalaisista henkilönnimistä kiinnostuneille nimistöntutkijoille, ja se palvelee erinomaisena johdatuksena afrikkalaiseen henkilönnimistöön. Lisäksi tutkimuksessa on käytetty suomalaisia ja saksalaisia nimistölähteitä, ja täten työ kattaa laajan kirjon onomastisia ilmiöitä. Monipuolinen lähdemateriaali antaa kirjoittajalle myös mahdollisuuden vertailla eurooppalaista ja afrikkalaista nimeämiskäytäntöä.

Tutkimuksen kolmas luku keskittyy tarkastelemaan amboja ja Namibiaa. Luvussa esitellään Namibian väestötietoja ja kuvataan ambojen (joita kutsutaan usein myös owamboiksi) asemaa Namibiassa. Tarkasteltavana ovat erityisesti ambokulttuuri sekä siirtomaavallan ja lähetystyön vaikutukset amboihin ja heidän perinteisiinsä. Tarkastelu kulminoituu itsenäistymisen jälkeisen Namibian ja maan monikielisuuden esittelyyn. Luvussa tarkastellaan melko kursorisesti namibialaisen kulttuurin muutosta. Sen käsitteleminen koko laajuudessaan vaatisikin tietysti oman tutkimuksensa. Yleisesti ottaen namibialaisen kulttuurin muutoksen tarkastelua voidaan kuitenkin pitää tässä riittävänä, sillä sen tehtävänä on lähinnä pohjustaa ambojen nimeämisseemien muutoksia käsittelevää neljättä lukua.

MONIPUOLISTA ANALYYSIA

Luvut 4 ja 5 muodostavat tutkimuksen tärkeimmät osat. Neljännessä luvussa kuvataan aluksi ambojen nimeämisseemiä ennen kristinuskon tai siirtomaavallan vaikutusta. Kirjoittaja esittelee useita nimika-

tegorioita ja nimeämisperinteitä, kuvaa nimenantoseremonioita ja kaimasuhteen vahvistamista sekä käsittelee niin sanottuja henkilökohtaisia ja kollektiivisia lisänimiä. Esittelyn jälkeen kuvataan afrikkalaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kohtaamista erityisesti suomalaisten lähetystyöntekijöiden toiminnan kautta. Lähetystyöntekijät toivat raamatulliset ja eurooppalaiset nimet amboyhteisöön, mikä lopulta johti näiden nimien afrikkalaistumiseen 1900-luvun alussa. Tässä luvussa kuvataan myös ambojen nimisysteemiin alkuaan kuuluttamattoman periytyvän sukunimen järjestelmän synty. Neljäs luku päättyy eurooppalaisen ja afrikkalaisen kulttuurin kohtaamisen tuloksen eli afrikkalais-eurooppalaisen henkilönnimisysteemin käsittelyyn. Tämä systeemi kuvastaa molempia kulttuureja erityisesti kastenimien osalta. Eräiden tutkimuksessa esiteltyjen nimikategorioiden, kuten arkipäiväisessä käytössä olevien lempinimien, ylistysnimien ja kollektiivisten lisänimien (tässä patronymien), mukaan ottaminen on kyseenalaistettavissa, sillä nämä kategoriat eivät tunnu kuvaavan tuloksia, joita kahden kulttuurin kohtaaminen aiheuttaa, vaan pikemminkin Ambomaan nimeämiskäytänteiden pysyvää tilaa, joka lienee ollut ja tulee vastakin olemaan kuvattunlainen. Edellä mainituista puutteista huolimatta lisänimiä käsittelevä osa sisältää mielenkiintoista aineistoa ja on varsin valaiseva.

Viidennessä luvussa kirjoittaja käsittelee Elimin, Okahaon ja Oshigambon seurakunnista kerättyä nimiaineistoa. Aineiston valitseminen juuri näiden kolmen seurakunnan kastettujen rekisteristä on perusteltua, sillä kyseiset seurakunnat ovat Ambomaan vanhimpia ja historioitsijat pitävät niiden ylläpitämiä rekistereitä luotettavina. Lisäksi valitut seurakunnat edustavat ambon eri murteita: kwambia (Elim), ngandjeraa (Okahao) ja ndongaa (Oshigambo). Ai-

neistoa voidaan siis pitää edustavana. Tutkimuksessa ei eroteta toisistaan lapsi- ja aikuiskasteessa annettuja nimiä, vaikka kirjoittaja huomauttaakin, että suurin osa vuoteen 1925 mennessä kastetuista oli aikuisia (s. 191). On sääli, ettei tarkastelussa ole huomioitu kasteikää, sillä perusteellinen tutkimus olisi voinut paljastaa mielenkiintoisia piirteitä siitä, miten erityisesti aikuisten kastettavien aiempi nimi on mahdollisesti vaikuttanut uuteen kastenimeen. Vaikuttaa siltä, ettei aineisto nyt anna mahdollisuutta tällaisen tutkimuksen tekemiseen. Kirjoittaja myöntää, että 1980- ja 1990-luvulla syntyneiden nimitiedot ovat aineistossa aliedustettuina, mutta väittää silti, että aineisto kuvaa nykyistä luterilaista amboväestöä (s. 192). Edellä esitetty kritiikki siitä, että aineisto on kerätty poimimalla nimet vain joka viidenneltä vuodelta, on relevantti juuri tässä: nuorimmat sukupolvet olisi voitu kuvata paremmin, jos 1970- ja 1990-lukujen aineistossa ei olisi hypätty aina neljän vuoden yli.

Nimiasujen variaatioon vaikuttavia tekijöitä on kuvattu sattuvasti: niitä ovat kielenkulkoiset syyt, kuten rekisterinpitäjien huolimattomuus ja tietämättömyys, eurooppalaisten kristillisten nimien kotoutuminen ambonkieliseen äännejärjestelmään, nimien hyperkorrektius (esimerkiksi väärä analogia, jonka mukaan avoimet tavut eurooppalaisissa nimissä ovat virheellisiä), variaatio pitkien vokaalien ja kaksoiskonsonanttien kirjoittamisessa ja useat ngongan murteessa vuosien kuluessa tapahtuneet ortografiset muutokset. Nämä kaikki nimiasuun vaikuttavat muutokset on kuvattu ja käsitelty.

Selvitys ambonimien tavasta viitata nimenkantajan sukupuoleen on jossain määrin hämmäntävä. Tutkimuksessa todetaan (s. 208), että naiset ja miehet on usein nimetty samoilla nimillä, mutta toisaalta heti perään huomautetaan, että näin on menetelty, vaikka on ollut olemassa nimiä, joilla on

sekä feminiini- että maskuliinimuoto. Kirjoittaja esittää, että eurooppalaiset kastenimet on omaksuttu ambokulttuuriin ilman tietoa siitä, onko kyseinen nimi Euroopassa käytössä miehen vai naisen nimenä, ja että tällaisten sekä naisille että miehille annettavien nimien omaksumiseen on vaikuttanut myös paikallinen nimenantotraditio. Selitys kuulostaa mahdolliselta, mutta tutkimuksessa todetaan hieman jäljempänä, että vain 12 % aineiston 1 715 ambonimen muodosta esiintyy sekä miehen että naisen nimenä (s. 211). Tätä prosenttiosuutta voi pitää melko pienenä. Kyseessä olevaa jaksoa olisi voitu parantaa keskittymällä vielä enemmän aineistossa esiintyviin tai siitä puuttuviin sukupuolta osoittaviin piirteisiin.

Suosittuja nimiä ja nimenannon ajallista ja paikallista variaatiota kuvaava alaluku (s. 212–227) on hyvin mielenkiintoinen ja valaiseva ja ilmentää hyvin tutkimuksessa omaksutun diakronisen lähestymistavan etuja. Luvussa esitetään myös havainnollisia kuvioita, jotka tukevat käsiteltyjä asioita hyvin.

Viimeinen analyysijakso on vaikuttava. Siinä runsas aineisto on käsitelty perusteellisesti etymologisesta näkökulmasta, joka on selvästi yksi kirjoittajan vahvuuksista. Kirjoittaja on päätenyt luokittelemaan nimet »raamatullisiin» ja »eurooppalaisiin» nimiin, minkä hän myös perustelee. En ole aivan vakuuttunut luokittelusta, ja sitä voi pitää tietyllä tavalla keinotekoisena. Tutkimuksessa todetaan, että miehet ylpeilevät kasteessa saamallaan raamatullisilla nimillä, mutta naisilla on enemmän eurooppalaisia nimiä (s. 243). Uutta nimeä pidetään usein uuden, tässä tapauksessa kristillisen elämän alkamisen merkinä. Tuntuu hieman oudolta, että kristinuskoon kääntyneet naiset eivät olisi noudattaneet tätä ajatusta kovin innokkaasti ja että miehet olisivat hyväksyneet uuden uskonnon helpommin ja samastuneet siihen auliimmin. Koska tälle

olettamukselle ei ole todisteita, lukija on tai-puvainen näkemään kääntyneen henkilön saaman suomalaisen lähetystyöntekijän (eurooppalaisen) nimen eräänlaisena raamatullisen nimen laajenuksena. Eurooppalaisia nimiä voitaisiinkin kenties kutsua kristillisiksi nimiksi erityisesti, kun luokkien nimien perusteita tarkastellaan sivulla 45 esitetyn kommentin valossa: »Tutkimuksessa voimme myös nähdä, kuinka useat tavalliset eurooppalaiset nimet saivat kristillisen nimen aseman Afrikassa siksi, että ne omaksuttiin eurooppalaisilta lähetystyöntekijöiltä.»

Paikka paikoin kirjoittaja kutsuu tutkimustaan myös lingvistiseksi. Hän tunnistaa, ettei puhu ndongan kieltä sujuvasti tai ole varsinaisesti ndongan kielen tutkija, ja tämän puutteen avoin kertominen ansaitsee kiitoksen. Kielitaidon puute paljastuu jossain määrin morfologiaa ja semantiikkaa käsittelevissä jaksoissa, joissa käytetyt kategoriat voisivat kenties olla hienojakoisempia. Esimerkiksi luokka »muut verbi-muodot» (s. 276) ei ole riittävän tarkka, ja se olisi pitänyt jakaa alaluokkiin. Semantiikkaa käsittelevässä jaksossa on harmillista, että nimien merkittävyyttä (significance; s. 59, ks. Herbert 1999: 216) ei ole tutkittu enemmän; tähän on ollut synnä se, ettei tarvittavaa lisätietoa ei ole ollut. Oma arvioni on, että ottamalla mukaan nykyisiä ambon puhujia olisi pystytty valottamaan monen nimen merkittävyyttä siitä huolimatta, että tämäkin menettely olisi jättänyt tilaa spekulatioille. Mutta toisaalta spekulatiot herättävät mielenkiintoa ja voivat yllyttää toisia tutkijoita kehittämään analyysia pidemmälle.

Eräs tutkimuksen hieman yllättäviä havaintoja on, etteivät afrikkalainen ja eurooppalainen henkilönnimeämisen taperoa perustaltaan toisistaan (s. 306). Olen tästä eri mieltä erityisesti, koska tutkimuksessa on todettu, että erilaiset afrikkalaiset

nimeämiskäytännöt voivat erota toisistaan hyvin paljon (s. 55), ja koska lukijalle on esitelty lukuisia merkittäviä eroja afrikkalaisissa ja eurooppalaisissa nimeämismalleissa. Saarelma-Maunumaan väite pitäisi siis esittää vielä varauksellisemmin. Malleissa on eroja, ja ne saattavat olla perustavankin laatuksia.

Tutkimuksen perusteellisuutta kuvaa vaikuttava lähdeluettelo. Tutkimus on kauttaaltaan huolellisesti ja erinomaisesti tarkasti tehty, ja lukuisat alaviitteet tukevat kulloinkin esillä olevaa näkökulmaa tai tarjoavat lisänäkökulmia. Analyysi on laaja, ja tuleville Namibian ja amboväestön nimistöä käsitteleville tutkimuksille tämä työ tarjoaa pitävän perustan. Huolella valmistetut kartat ja kuvat tuovat työhön oman lisänsä. Ne kuvaavat Ambomaan maantieteellistä sijaintia sekä tukevat ja selventävät tilastol-

lisiä analyyseja.

Huolimatta esittämästäni kritiikistä pidän työtä hyvin ansiokkaana, ja olen täysin varma siitä, että tämä tutkimus on onomastisen, erityisesti toisen kulttuurin vaikutusta henkilönnimisysteemin muutoksiin käsittelevän tutkimuksen huippua. Se tullaan ilmeisesti julkaisemaan pian kirjana. ■

BERTIE NEETHLING

E-mail: bneethling@uwc.ac.za

Suomennos: Johanna Komppa

LÄHDE

HERBERT, ROBERT K. 1999: *Anthroponomy and culture change in Southern Africa*. – *Onoma* 34 s. 215–227.

OPISELIJAT TEKSTINTUTKIJAINA

Seija Aalto, Laura Nieminen, Tiina Onikki-Rantajääskö, Päivi Tonteri, Marja Vuorilampi & Liisa Väyrynen (toim.) *Kielen kirja. Tekstintutkimus tutuksi*. Kielen opissa 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 2000. 192 s. ISBN 951-45-9505-X.

Kielen kirja on neljäs teos Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisusarjassa, jossa julkaistaan opiskelijoiden pienimuotoisia tutkielmia. Sarjassa on ilmestynyt yhteensä seitsemän tekstintutkimuksen, kognitiivisen kielentutkimuksen, nimistöntutkimuksen, keskustelunanalyysin ja kirjoittamisen alalta toimitettua kokoelmaa.

Kielen kirja -teoksessa tutkimuksen kohteena ovat kirjoitetut tekstit. Kokoelman viidessä ensimmäisessä artikkelissa analysoidaan kaunokirjallisuuden kieltä, ja neljä viimeistä artikkelia keskittyvät lehtiteksteihin. Kokoelman tavoitteena on tutus-

tuttaa lukija tekstintutkimuksen eri suuntiin ja osoittaa, kuinka monesta näkökulmasta kirjoitettua kieltä voi lähestyä. Tutkimuskohteet ovat tuttuja — sanat, ideologia, tekstienvälisyys, tapa, jolla kertomus rakentuu —, ja tekstintutkimuksen suuntauksista nousee esille erityisesti kriittinen lingvistiikka. Kirjan esipuheessa todetaankin, että lukijaa halutaan ohjata myös tekstien kriittiseen ja analyyttiseen tulkintaan.

Artikkelit ovat yleistajuisia, ja siksi niitä voi, kuten kirjoittajat ehdottavat, ajatella käytettävän virikkeenä tai oheismateriaalina vaikkapa lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Media-analyytitunnit-